

ЕЗИКОВА КУЛТУРА / LANGUAGE CULTURE

ЗА НЯКОИ КОЛЕБАНИЯ ПРИ УПОТРЕБАТА НА СЪСТАВНИ ЧИСЛИТЕЛНИ

АЛЕКСАНДЪР ГЕОРГИЕВ

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
miglenov@ibl.bas.bg

Текстът разглежда някои случаи при употребата на съставни числителни имена, при които се наблюдават колебания в практиката: членуването на съставни числителни с последна съставка *един*, съгласуването на съставните числителни с рода на съществителното, с което се свързват, и употребата на съюза *и* при свързването на компонентите на съставните числителни.

ON SOME VARIATIONS IN THE USE OF COMPOUND NUMERALS

ALEXANDER GEORGIEV

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
miglenov@ibl.bas.bg

The text addresses some cases of variation in the use of compound numerals: the definite form of the numerals ending in *един* ('one'), gender agreement between compound numerals and the nouns they modify, the placement of the conjunction *и* ('and') in connecting the components of compound numerals.

Числителните имена са бройни и редни. Бройните числителни означават числата от десетичната бройна система и имат най-общо значение 'численост', а редните се образуват от бройните чрез наставки (с изключение на суплетивните форми *първи* и *втори*), означават поредност и функционират като прилагателни имена (Бояджиев и др./Boyadzhiev et al. 1998: 327).

Простите числителни имена имат една коренна морфема (*едно, две, три, десет, сто*), сложните имат две коренни морфема (*дванадесет, двадесет, триста*), а съставните са синтактични единства от две или повече числителни имена, които назовават едно число (*двайсет и три, четиристотин и пет*). При свързването на отделните им съставки съюзът *и* се поставя само пред последната единица, напр. *сто дваайсет и три, двеста трийсет и четири* (Ницолова/Nitsolova 2023: 132).

В съставните числителни се включват и съществителните имена *хиляда* (срв. числителното *хиляда*), *милион* и *милиард*. Употребата на две или повече от тях бележи съчетаването на единици от повече от един клас количества чрез аритметичната операция събиране, при което те се подреждат последователно от най-високия клас към най-ниския: милиони, хиляди, стоцици и т.н., напр. *един милион двеста хиляди петстотин двацет и пет харесвания*.

По-нататък ще бъдат разгледани някои колебания при употребата на съставни числителни и ще бъдат дадени препоръки.

Членуване на съставни числителни, завършващи с едно

Бройните числителни са близки до съществителните имена, тъй като не се менят по род и число (Ницолова/Nitsolova 2023: 130) (с някои изключения, напр. *един, една, едно, едни*) и могат да се членуват (*единия(т), двата, трите* и т.н.). При съставните числителни членна морфема получава числителното, което назовава последния по ред клас количество – *двацет и трите, сто петдесет и петте, двацет и двамата*.

Когато съставното числително завършва с *един/една/едно* обаче, възникват колебания коя от съставките трябва да се членува, дали е правилно напр. *двацет и единия(т)* или *двацетте и един*. Според Г. Митринов превес в узуса има вариантът с членуване на числителното, назоваващо класа количество преди *един (двацетте и един)*. При такава употреба е по-ясно, че става дума за съставно числително, а не за две отделни числителни (Митринов/Mitričov 2020). Това е и правилният вариант, който трябва да се използва в книжовния език.

При редните числителни не се наблюдава такова колебание (*двацет и първият, двацет и вторият*).

Съгласуване със съществителни имена

Друга особеност на съставните числителни, завършващи с *едно*, е, че се съгласуват по род със съществителното, с което са свързани, независимо че то е в мн.ч. Напр. *двацет и един учители, двацет и една учителки, двацет и едно деца*. Колебания се наблюдават и когато съставното числително, завършващо с *едно*, се намира пред съществителното от ж.р. *хиляда*. В такъв случай числителното *един* е в ж.р., тъй като трябва да се съгласува с *хиляда*, а не със следващото съществително: *двацет и една хиляди лева* (а не *двацет и един хиляди лева*).

Употреба на съюза и при съставни числителни имена

Колебание се наблюдава и при употребата на съюза *и*, когато в съставното числително се свързват различни класове количества. Когато множителят на съставното числително, образувано чрез аритметичната операция умножение, е също съставно числително, то се подчинява на собствените си правила за образуване (*двацет и две хиляди*). Когато съставното числително обхваща повече от един клас количества (например хиляди и стотици), съюзът *и* се поставя

преди членовете на всеки от основните класове (Николаев/Nikolaev 2001, цит. по Ницолова/Nitsolova 2023: 132). Например: *двайсет и три милиона, сто петдесет и една хиляди двеста четиридесет и осем*.

В публичната реч се срещат съставни числителни имена, в които съюзът *и* е повторен излишно, например *две хиляди и дваайсет и четвърта година*. В този случай *две хиляди* е съставно числително от реда на хилядите, към което са прибавени числителното *двайсет* от реда на десетиците и *четири* от реда на единиците (плюс наставка за образуване на редно числително и определителен член). Тъй като няма множител, който е съставно числително, първият съюз *и* в примера е излишен.

ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиев и др. 1998: *Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев*. Съвременен български език. София, „Петър Берон“.
- Митринов 2020: *Митринов, Г.* За една особеност в употребата на числителните имена. *Аз-буки*. 25 март 2020. <<https://press.azbuki.bg/news/novini-2020/broj-13-2020/za-edna-osobenost-v-upotrebata-na-chislitelnite-imena/>>.
- Николаев 2001: *Николаев, Б.* Българските числителни. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Ницолова 2023: *Ницолова, Р.* Българска граматика: морфология. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

REFERENCES

- Boyadzhiev et al. 1998: *Boyadzhiev, T., I. Kutsarov, Y. Penchev*. Savremenен български език. Sofia, “Petar Beron”.
- Mitrinov 2020: *Mitrinov, G.* Za edna osobenost v upotrebata na chislitelnite imena. *Az-buki*. 25 mart 2020. <<https://press.azbuki.bg/news/novini-2020/broj-13-2020/za-edna-osobenost-v-upotrebata-na-chislitelnite-imena/>>.
- Nikolaev 2001: *Nikolaev, B.* Balgarskite chislitelni. Sofia, Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.
- Nitsolova 2023: *Nitsolova, R.* Balgarska gramatika: morfologiya. Sofia, Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.

✉ *Ас. Александър Георгиев*

Секция за съвременен български език
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Assist. Prof. Alexander Georgiev*

Department of Modern Bulgarian Language
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria